

Subartonių kraštas

Sudarytojai:

Henrikas Gudavičius,
Algimantas Černiauskas,
Mindaugas Lapele

Dzūkijos nacionalinio parko direkcija
Marcinkonys, 2007

UDK 908 (474.5)

Su-02

Knygos leidimą parėmė:

Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija

Knygą sudarė:

Henrikas Gudavičius,

Algimantas Černiauskas,

Mindaugas Lapelė

Maketavo:

Vytautas Černiauskas

Korektūrą skaitė:

Julija Kavaliauskienė

Fotografijų autoriai:

Broliai Černiauskai 67, 78, 81, 83, 88, 89, 91, 95, 117, 121, 527, 129, 133, 138, 148, 155, 160, 171, 174, 176, 185, 193, 198, 201, 211 psl.

Jonas Paulaitis 10, 16, 21, 25, 31, 49, 52, 55, 57, 63, 64, 98, 103 psl.

Mindaugas Lapelė 212, 214 psl.

Henrikas Gudavičius 173 psl.

Albinas Ščebeda 75, 205 psl.

Viršelyje panaudota *Brolių Černiauskų fotografija*

© Dzūkijos nacionalinis parkas, 2007

© Straipsnių autoriai, 2007

© Nuotraukų autoriai, 2007

ISBN 978-9986-553-09-0

Turinys

Pratarmė.....	8
Senos ir naujos istorijos.....	12
Jaunystės prisiminimai (<i>Sofija Paulaitienė</i>).....	13
Merkinės turgus.....	13
Gelovinės ežeras.....	14
Raudonos žvakės.....	14
Vėžiavimas.....	15
Šarūno kapas.....	15
Masališkių pradžios mokykla.....	16
„Ar galima palinksminti namelį?“.....	16
Pažintis su Čyrais.....	17
Žukienė.....	18
Girininkas Klimavičius.....	20
Vincas Krėvė Mickevičius.....	20
Kalėdų eglutė.....	22
Vincas Skerniškis.....	22
Subartonyš.....	24
Subartonių žydai.....	25
Mickevičių šeima.....	27
Vėžiavimas.....	27
Merkinės kunigai.....	28
Masališkės.....	30
Dzūkų vestuvės.....	32
Baravykai.....	33
Skerdžius Petras Čaplikas.....	34
Dzūkų verkavimai.....	35
Arlinskų Olčikas.....	36
Žento verkavimas.....	37
Dzienavojimai.....	38
Paliekame Masališkes.....	38
Tėvų ir vaikystės takais (<i>Algimantas Paulaitis</i>).....	40
Algimantas Paulaitis.....	40
Masališkių dvaras ir kaimas.....	41
Kaimo gyventojai.....	43
Įdomios vietos ir įvykiai.....	48

Kultūrinis gyvenimas ir kiti įvykiai.....	51
Masališkių mokykla.....	56
Jeigu tokių būtų daugiau (<i>Ričardas Venckus</i>).....	60
Į tėviškę – prie tėvų (<i>Algimantas Černiauskas</i>).....	66
Dėl paminklo Krėvei.....	68
Mirties nuosprendis Merkinei?.....	70
Merkinė ir Krėvė.....	74
Merkinė iš arčiau.....	77
Merkinėje, arba Keli žvilgsniai į žemę.....	79
V. Krėvė stovės Merkinėje.....	82
„Broliai, sesula, jei girdzi“.....	83
„Aš nenoriu mirti Amerikoje“.....	85
V. Krėvės – Mickevičiaus 110 – osios metinės.....	90
Vincas Krėvė grįžta į tėviškę.....	92
Sugrįžo Aras.....	93
A. Černiausko kalba, pasakyta, perlaidojant O. Krėvaitę – Mošinskieneį.....	96
Gyvoji Subartonių kaimo istorija (<i>Evelina Buržinskienė</i>).....	99
Iš Subartonių praeities.....	100
Subartonių žmonės.....	100
Subartonių mokyklos.....	102
Subartonių kaimo istorinė apžvalga (<i>Virginija Pugačiauskienė</i>)...106	
Iš senovės ateinanti ramybė.....	110
Ką primena varpas (<i>Henrikas Gudavičius</i>).....	111
Jeigu yra šaltinis.....	111
Čia buvo Čaplikų sodyba.....	113
Kaip Meškus iš Tupikų.....	115
...ir neprapuola meilė.....	116
Veronika iš Alovės (<i>Antanas Žemaitis</i>).....	119
Apie malūną prie Straujos (<i>Benediktas Navickas</i>).....	120
Poringės apie bites (<i>V. Mickevičius - Krėvė</i>).....	123
Kaip Krėvė pamokslą sakė (<i>Henrikas Gudavičius</i>).....	125
Lietuviai buvo labai vieningi (<i>Henrikas Gudavičius</i>).....	126
Zakavoliai (<i>Evelina Buržinskienė</i>).....	128
„Aš kap dainuoju man labai greitai aina darbas“..... (<i>Evelina Buržinskienė</i>).....	132
Sunki kelionė į Uralą (<i>Henrikas Gudavičius</i>).....	132

Į tėviškę – prie tėvų...

2006 metų birželio 30 dieną Subartonių V. Krėvės memorialiniame muziejuje buvo pagerbta urna su Onos Aldonos Krėvaitės – Mošinskienės palaikais. Degė žvakės, kieme būriavosi svečiai, Merkinės Vinco Krėvės Mickevičiaus vardo gimnazijos moksleiviai, giedojo kaimo žmonės. Muziejaus direktorė Evelina Buržinskienė pakvietė visus palydėti V. Krėvės dukrą į paskutinę kelionę. Įdienojus procesija patraukė į Subartonių kaimo kapinaites, kur koplyčioje mišias laikė Merkinės dekanas kunigas Robertas Rumšas. Urna su O. A. Krėvaitės palaikais buvo nuleista tarp čia palaidotų tėvų urnų. Užsibaigė žemiškoji Krėvių giminės kelionė. Čiulbėjo paukščiai, griežė smuikas, giedojo Varėnos kultūros centro ansamblis.

Vladas Turčinavičius, Vinco Krėvės muziejaus Vilniuje direktorius, kreipdamasis į laidotuvių dalyvius, priminė keletą V. Krėvės laiško dukrai ištraukų, liudijančių didelę rašytojo meilę ir rūpestį, kad jo dukra, mokydamasi Vienoje, tinkamai atstovautų mažai valstybei, savo elgesiu stiprintų gerą Lietuvos žmonių vardą Vakarų šalyse.

Aldona Ruseckaitė, Kauno Maironio lietuvių literatūros muziejaus direktorė pabrėžė, kad O. A. Krėvaitė – Mošinskienė nugyveno ilgą, gražų, prasmingą gyvenimą ir grįžta į Subartonis visam laikui.

Algimantas Černiauskas, Merkinės lankytojų centro vedėjas, papasakojo V. Krėvės grįžimo į tėviškės žemę istoriją, pasidalino išpūdžiais apie O. A. Krėvaitės viešnagę Subartonyse.

Regina Svirskienė, Varėnos rajono savivaldybės kultūros skyriaus vedėja, priminė kai kuriuos V. Krėvės gyvenimo epizodus, pasidžiaugė, kad Subartonių kaimo bendruomenė, laukdama grįžtančios O. A. Krėvaitės, prie kapinaičių nutiesė naują taką. Savivaldybės vardu padėkojo visiems, prisidėjusiems ir dalyvavusiems perlaidojant V. Krėvės dukrą.

Snieguolė Jurskytė, pažinojusi O. A. Krėvaitę Filadelfijoje, papasakojo, kaip kartu su rašytojo dukra dalyvavo labdaros veikloje. Pažymėjo, kad O. A. Krėvaitė buvo pareiginga, mokėjo daug kalbų, ją mėgo jaunimas.

V. Krėvės giminių vardu kalbėjusi Laimutė Rugevičienė priminė O. A. Krėvaitės patirtus išpūdžius jaunystėje su tėvu lankantis Subartonyse: „Jis vedė mane prie tų ežerų ir pasakojo labai daug, ir

Ona Aldona Krėvaitė – Mošinskienė Subartonyse 1990 metais

aš mačiau tas visas moteris, visus žmones, visokius didvyrius, kurie staiga iš tų ežerų kyla.“⁴¹

Onos Aldonos Krėvaitės – Mošinskienės laidotuvėmis pasibaigė V. Krėvės šeimos grįžimas į tėviškę. Ta proga pravartu prisiminti kai kuriuos to grįžimo epizodus.

1987 metais

knygoje „Poezijos pavasaris“

publikuojamas poeto Stasio Stacevičiaus eilėraštis:

<...>

Nėra Krėvės kaimelio kapuose,

Tik spindi Gilšėj mėnuo – lyg kūrena

Ugnelę kerdžiaus Lapino dvasia.

1988 metais

Lietuvoje, Merkinėje,

gimsta idėja pastatyti paminklą V. Krėvei.

Dėl paminklo Krėvei

Šiuo metu realiai ketinama statyti paminklą Vincui Krėvei.

Be dviejų miestų – pretendentų, kurie, regis, jau įtikinti nešiimti šio darbo – Kauno ir Alytaus – istoriškai ir be abejonių tokią teisę turi Merkinė: juk su šiuo miesteliu ir jo apylinkėmis glaudžiai susijęs didžiojo lietuvių rašytojo gimtadienis, čia jo kūrybos versmės ir šaltiniai.

Deja, Merkinėje nematai, kad miestelio istorinėmis ir kultūrinėmis tradicijomis būtų bent bandoma rūpintis. Vargu, ar tai pajėgi padaryti apylinkė ir saujelė inteligentų. Šiuo metu Merkinė tėra tik gyvenvietė, kokių Lietuvoje dešimtys, ir niekas čia neprimena nei Magdeburgo teisių, nei senamiesčio, nei pagaliau pilies, kurioje apsi-stodavo Lietuvos didieji kunigaikščiai (Zigmantas Vaza čia ir miręs). Ar netaptų paminklas čionai brangakmeniu ant standartinio sukirpimo architektūros rūbo? Ar neklaustume savęs ir kitų, kodėl jis čia, o ne Subartonyse?

O jei paminklas Vincui Krėvei iškiltų geografiškai kiek nutolusiame mieste, tačiau augančiame, gražėjančiame, be to, ir toki-

ame, kuri supa Dainavos kraštas? Neskubėkime kritikuoti ir atmesti šios „eretiškos“ minties! Pažiūrėkime į šį klausimą atsakingai, be nuoskaudų ir siauro parapiinio patriotizmo! Jei Krėvė – ne tik Merkinės, Dainavos, bet ir visos Lietuvos pasididžiavimas, tai kodėl paminklas negalėtų būti artimame gyvame mieste?

Varėną siūlau ne dėl lėšų, kurių tokiam šventam tikslui daug kas atrastų. Miestas gražėja tikrai ne dienom, o valandom, dėkoti jis turi Dievui (kad apsaugojo nuo didesnio pramonės centro piktžaidžių ir kad ateity apgintų nuo nelemtai atrastosios geležies rūdos kasyklų) ir valdžiai – už tai, kad protingai numatė į rajono vykdomojo komiteto pirmininkus J. Siudiką. Tvirta J. Siudiko ranka Varėnoje gražiai saugoma senoji dzūkiško kaimo architektūra, naujosios statybos namai nepretenzingai, lyg ir nepastebimai įsikomponuoja į supančius šilus. Atsirado jauki pėsčiųjų gatvė, vienas kitas dekoratyvinis akcentas. Gaspadoriškas pirmininkas, prijungus prie miesto apleistą Varėną I, iškart sutvarkė centrinę jos gatvę, prisiminė, kad tarp Varėnės ir Merkio upių XV a. egzistavo Vytauto medžioklės dvaras. J. Siudiko iniciatyva ketinama sutvarkyti ir įamžinti M. K. Čiurlionio gimimo vietą.

Prieš akis – aibė gražių sumanymų, kuriems įgyvendinti reikia tik vieno – kad niekas netrukdytų. Juk pasiryžimo, noro ir sveikatos per akis.

Paminklas Vincui Krėvei Varėnoje taptų šio miesto ir viso Dainavos krašto emociniu centru. Argi nejaustum, žvelgdamas į paminklą, kad vary ar bronzoj – ir Merkinė, ir Liškiava, ir Subartonyš, ir Dainava (toks kaimas yra rajone, tik priešingoje pusėje, prie Panočių). Argi čia sumenkėtų plastinė idėja, ką mylėjo Dainavos krašto dainius? Taigi estetinė paminklo funkcija būtų žymiai paveikesnė (nepamirškime, kad vasaros rudens mėnesiais dėl grybų, uogų naudos ir Čepkelių mito per Varėną tikrai pravažiuoja visa Lietuva). O svarbiausia – estetinis šio miesto šeiminingų, pirmiausia J. Siudiko, skonis garantuotų bendradarbiavimą su projekto autoriais ir pagarbos Dzūkijos praeičiai atmosferą. Juk vargu ar ką belaimėtume, jei epizodiškai aplankytas vienos kitos ekskursijos Vincas Krėvė liūdnu vario žvilgsniu žvelgtų į vis standartiškėjančią, vis labiau tolstančią nuo garbingos praeities Merkinę.

Romas Gudaitis

Literatūra ir menas, 1988, rugpjūčio 20

Paminklų statymas sovietiniais laikais buvo griežtai reglamentuotas. Valdžia sprendavo – kam, kada, kur, kokio dydžio ir iš kokios medžiagos paminklą statyti. R. Gudaičio straipsnis savaitraštyje „Literatūra ir menas“ merkiniškius pastatė vos ne prieš įvykusį faktą: „skulptūra jau yra“, belieka tik nuspręsti, kur ją pastatyti.² Tais laikais panašaus pobūdžio straipsniai respublikinėje spaudoje atspindėdavo valdžios nuomonę ir tik pagarsindavo jos (valdžios) sprendimus. Skubiai, talkinant žurnalistei Jūratei Markeliūnaitei, buvo parašytas atviras laiškas Romui Gudaičiui. Per vieną dieną surinkta daugiau kaip 190 merkiniškių parašų ir visa peticija nuvežta į savaitraščio „Literatūra ir menas“ redakciją. Atgimimo pradžia. Atspausdinti atvirą laišką prieš savaitraščio redkolegijos narį ir LTSR rašytojų sąjungos partinės organizacijos sekretorių ne taip paprasta. Kaip tik tuo metu savaitraštyje buvo atspausdintas skaudus, drąsus ir ilgam įsimenantis R. Gudaičio straipsnis „Sušaudytų dainų kraštas“. Vien literatūrinio skyriaus redaktorės Aldonos Žemaitytės pastangų nepakanka ir tenka asmeniškai aplankyti R. Gudaitį Rašytojų sąjungos rūmuose su prašymu padėti atspausdinti laišką prieš jį patį, tiksliau, prieš jo nuomonę, kad paminklą V. Krėvei reikia statyti Varėnoje. R. Gudaičio garbei reikia pasakyti, kad laiškas greitai buvo atspausdintas.

Mirties nuosprendis Merkinei?

Merkiniečių atviras laiškas R. Gudaičiui

Merkinė. Kiek apie ją parašyta, kiek legendų sukurta, kiek kraujo ir ašarų pralieta ant smėlėtų Nemuno ir Merkio krantų. Pagaliau prisiminta, kad jos apylinkėse užaugo žmogus, vertas paminklo, – Vincas Krėvė. Prisiminta... ir bandoma atimti. R. Gudaitis: „Ar netaptų paminklas čionai (Merkinėje) brangakmeniui ant standartinio architektūros rūbo?“ („Literatūra ir menas“, 1988.IX.2.). Deja, už tą rūbą mes dėkingi žmonėms, kurie visada Merkinės likimą sprendė ne Merkinėje. Norėtume tikėti, kad būtent tokio „brangakmenio“ vertė

ir paskatintų vadovus atitinkamai sutvarkyti visą miestelį. Visi bara Merkinę, kas turi sveikatos. Štai kad ir gerbiamas profesorius Č. Kudaba. Tai „Kultūros baruose“, tai buvusioje „Raudonojoje vėliavoje“. Kritikuoja, ragina, skatina. Bet, žmonės gerieji, argi Merkinės gyventojai kalti, kad Merkinė tapo miesteliu, kokių Lietuvoje dešimtys? Juk yra 1972 m. balandžio mėn. LTSR Ministrų Tarybos nutarimas dėl „... Merkinės ir Svėdasų tvarkymo...“ Įdomu, kiek tam reikalui buvo skirta lėšų ir kaip jos panaudotos?

Buvo numatyta Merkinės miestelio tvarkymui skirti 630 000 rublių. Kas gi tie geradariai, kurie turėjo pasirūpinti istorine gyvenviete? Tai Merkinės tarybinis ūkis, „Lietkoopsajunga“, Varėnos rajono LDT vykdomasis komitetas. Iš to gausaus mecenatų būrio vien Merkinės tarybinis ūkis miestelio tvarkymui skyrė 250 000 rublių, nors tik nedidelė Merkinės gyventojų dalis dirba jame. Ūkis priversta gyvenvietės socialiniams reikalams kasmet išleisti apie 100 000 rublių, bet to, žinoma, per maža. Jis vienas nepajėgia finansuoti miestelio tvarkymo. Tam reikalinga ir Varėnos, ir Vilniaus žinybų pagalba. Neseniai pagal J. Kalinkos projektą buvo statoma ūkio kontora, kuri turėjo būti sujungta su kultūros namais, juos rekonstruojant ir pratęsiant. Turėjo susidaryti uždaras aikštės vaizdas, pataisant architektūrinį „sėdevrą“, kurį „genialūs“ architektai padovanojo Merkinei, pavadindami kultūros namais, nors išvaizda jis labiau primena gamybinės dirbtuves.

Kažkas, taupydamas negamybinio objekto lėšas, pasirūpino, kad projektas praktiškai būtų sužlugdytas. Ir išėjo nuostabus šiuolaikinis architektūrinis kontrastas. Kultūros namai – plokščiu stogu ir kontora – šlaitiniu raudonų čerpių stogu. Ar yra nutarimas, draudžiantis istoriniuose miesteliuose statyti visuomeninius pastatus plokščiais stogais?

Varėnoje statyti paminklą R. Gudaitis siūlo dar ir dėl to, kad čia tikrai šeiminingai dirbuojasi vykdomojo komiteto pirmininkas J. Siudikas. Šito niekas neneigia, Varėna gražėja. Bet... Juk pagal tokią logiką visus rajono paminklus reikėtų statyti tik Varėnoje. Taip patogiau tvarkyti, prižiūrėti tik vieną miestelį, o kitus paversti tokiais vargetomis, kad juose negali stovėti netgi paminklai, turintys visišką moralinę ir istorinę teisę ten stovėti. Rinktis Varėną tik dėl pravažiuojančių žmonių skaičiaus – absurdas. Juk Merkinė ne

mažesnę kryžkelėje: Lenkija – Vilnius, Vilnius – Gardinas, Kaunas – Druskininkai. Pagaliau, ar paminklai eina pas žmones, ar žmonės prie paminklų? Varėnoje žadama įamžinti M. K. Čiurlionio gimimo vietą. Puiku! Seniai laikas. Tai gal ten ir tebūnie „Dainavos krašto“ emocinis centras. Argi tam „centrui“ sustiprinti reikalingas dar ir V. Krėvės paminklas?

Varėniškiai, pavadinkite V. Krėvės vardu gatvę, mokyklą ar darželį, bet atsisakykite to, kas ne jūsų, o Merkinės! Čia irgi žmonės gyvena. Vaikus augina. Svečius sutinka. Pažįstamus ir nepažįstamus išlydi. Tai būtų vieta, kur galima susirinkti, nuvesti draugą ar svečią. Pasakyti posmą ir tyliai sudainuoti liaudišką dainą. Gal tai irgi prisidėtų prie vietinių žmonių dvasios atgimimo.

Jei paminklas V. Krėvei stovėtų kur nors netoli nuo rašytojo apdainuoto Milžinkapio, žvelgtų į jį tarsi į simbolį, visų narsių Lietuvos sūnų ir dukrų žygdarbių liudininką, žvelgtų jis į tą kraštą, „kur sravus Merkys savo vandenį plukdo platum Nemunėlin...“ Ar tai nebūtų tinkamiausia vieta paminklui? Čia paminklui būtų suteiktas didesnis emocinis krūvis, negu dirbtinai įspraudus tarp Varėnos mūrų.

Merkinės gyventojai (190 parašų)

P. S. Rugpjūčio 25 d. per Sąjūdžio mitingą Varėnoje rajono vykdomojo komiteto pirmininkas A. Siudikas gavo A. Černiausko raštelį: „Merkinė protestuoja prieš projektą V. Krėvės paminklą statyti Varėnoje. Tegul Vilnius ir Varėna pradeda gražinti Merkinei skolą, pagerbdami jos praeitį, istoriją ir reikšmę, besirūpindami jos ateitimi. Statykite paminklą Merkinėje. Tebūnie tai Merkinės atgimimo pradžia!“ Susirinkusieji varėniškiai, kurių buvo per tūkstantį, šį pageidavimą sutiko audringais plojimais.

Literatūra ir menas, 1988, spalio 15

1. Štaci Štaciunėi D. H.
2. Ambroaziūte R. P.
3. Mikelys R. *Gras*
4. Sadauskas V. *Gras*
5. Zilpūte V. *Udeini*
6. Seičinskas D. *Gras*
7. Mikelys H. *Gras*
8. Kantaravičiūtė S. *Gras*
9. Mikaulaitė D. *Gras*
10. Jazgylė J. *Gras*
11. Babušterėvičiūtė B. *Gras*
12. Vilkonkauskas S. *Gras*
13. Prancišius S. *Gras*
14. Gorgelinėvičiūtė M. - uošytoja *Gras*
15. Prancišius S. *Gras*
16. Pūlys S. *Gras*
17. Sutkys S. *Gras*
18. Šečiūnaitė - uošytoja *Gras*
19. Pehorščaja S. - uošytoja *Gras*
20. Jomokūnaitė M. *Gras*
21. Daugėla S. *Gras*
22. Kaugėtė G. *Gras*
23. Palušėvičiūtė V. *Gras*
24. Prancišius S. *Gras*
25. Alkūnaitė S. *Gras*
26. Leskauskaitė S. - uošytoja *Gras*
27. Janina Štaciūnaitė, J. - uošytoja *Gras*
28. Pačauskaitė J. *Gras*
29. Štaciūnaitė R. - uošytoja *Gras*
30. Prancišius S. *Gras*
31. Štaciūnaitė J. *Gras*
32. Pūlys S. *Gras*
33. Štaciūnaitė J. *Gras*
34. Štaciūnaitė J. *Gras*
35. Štaciūnaitė J. *Gras*
36. Štaciūnaitė J. *Gras*
37. Štaciūnaitė J. *Gras*
38. Štaciūnaitė J. *Gras*
39. Štaciūnaitė J. *Gras*
40. Štaciūnaitė J. *Gras*
41. Štaciūnaitė J. *Gras*
42. Štaciūnaitė J. *Gras*
43. Štaciūnaitė J. *Gras*
44. Štaciūnaitė J. *Gras*
45. Štaciūnaitė J. *Gras*
46. Štaciūnaitė J. *Gras*
47. Štaciūnaitė J. *Gras*
48. Štaciūnaitė J. *Gras*
49. Štaciūnaitė J. *Gras*
50. Štaciūnaitė J. *Gras*
51. Štaciūnaitė J. *Gras*
52. Štaciūnaitė J. *Gras*

Paminklo, m. šilvė, turi būti mokytoje!

Parašu fragmentas po atviru laiškų visuomenei

Merkinė ir Krėvė

Iš vakaro prieš spalio 19 – ają Kisielių šeimynoje sklandė malonus rūpestis: kur gauti lietuviškai trispalvei kotą, ką prireikus turėtų Veronika papasakoti per V. Krėvės 106 metų paminėjimą Merkinėje. Nors rašytojo muziejaus prižiūrėtojai ir atrodė, ką ten bešnekėti, bus didesnių už ją žmonių, bus svarbesnių kalbų. Tik, va, kaip geriau reikės priimti svečius ir valdžios žmones, kurie tai jau tikriausiai atvažiuos į muziejų vardan Krėvės atminties ir pagerbimo. Lauktos dienos rytas. Šilkinės tautos vėliavos spalvos gražiai išpaišo į rudenines Subartonių spalvas. Pirmąkart per tiek metų. Jei ligi tol Krėvės gimta sodyba buvo lyg šventykla ne tik dzūkui – kiekvienam lietuviui, tai ta vėliava – lyg atbudusi atšalusiam aukure ugnis.

Pirmieji rašytoją prisimena alytiškiai mokiniai. Įūžia į Subartonis ir „Ikarusas“ iš Vilniaus – irgi mokiniai. Džiūgauja, smalsauja – kaip čia visur gražu ir kaip pataikyta atvažiuoti – nė nežinojom, kad šiandien tokia šventė... „Neikit, neikit vidun, ten išdažyta!“ – pasiryžusius minti slenkstį atšaldo perspėjimas. Aldutė, Veronikos dukra, man: „Iš tiesų, tik pas mus ir gali taip padaryti. Labai laiku išdažė... Žmonės atvažiuoja kaip į šventę, o vidun negali įeiti“. O gal nereikia skubėti smerkti.

Veronika į vakarą vis labiau jaudinasi. Dar gerokai anksti, ji jau pasiruošusi važiuoti į Merkinę. Anksčiau spalio 19 – oji praeidavo nepastebimai. Tik mokykloje prisimindavo Krėvės gimtadienį. Va, šiomet – visiems merkiniškiams bus priminta, visi galės ateiti į kultūros namus, pakviestas netgi aktorius, respublikos nusipelnęs artistas Tomas Vaisieta.

Pasirodo, susibūrė Merkinėje 10 žmonių grupė, remianti Kultūros fondą. Savo lyderiu jie pasirinko A. Černiauską. Šių žmonių iniciatyva ir suorganizuotas šis vakaras atminti V. Krėvei. Pasiūliusi tai padaryti Onutė Guzienė. Ji – keturmečio moterų liaudies ansamblio „Radasta“ vadovė. Buvo toje šventėje ir „Radasta“, ir daug mažų „radastėlių“, buvo tautiška trispalvė ir „Tautiška giesmė“, dainų buvo, eilių, pasakojimų apie Krėvę – žmogų, tautosakininką, rašytoją, lietuvi. Aktorius T. Vaisieta skaitė jo apsakymus.

O pradžioje moters lūpose skambėjo V. Reimerio posmai – Trispalvei, suplasnojusiai Gedimino kalne.

Pirmą kartą Sajūdžio pažadinti merkiniškiai oficialiai švenčia Krėvės gimtadienį. 1988 metų rašytojo 106-ujų gimimo metinių minėjime į Merkinės kultūros namų salę įnešta trispalvė

Černiauskas kalbėjo:

– Pabusk, Tauta, nutrenkus amžių miegą, voratinklius nubrauk nuo veido. Akis, aplietas ašarom, krauju ir degtine, nuplauk ir atsimerk. Žiūrėk, štai Tavo dukros, sūnūs Tavo, prieš Tavo vėliavą, prieš Tavo skausmą, netektį ir Atgimimą – suklupe meldžias. Pabandėme šįkart pereiti V. Krėvės kančių keliais, pasidžiaugėm kartu, kad išvakarėse jam gražintas garbingas, neteisėtai atimtas akademiko vardas. Mus pasiekė džiugi žinia, kad paminklas atiduotas Merkinei. Bet tai dar ne viskas. Stengsimės, kad būtų pakeistas paminklo projektas. Jis, deja, nėra vertas V. Krėvės atminimo... Pakelkite ranką, kurie norite, kad vykdant paskutinę rašytojo valią, jo palaikai būtų gražinti į gimtąją Dzūkijos žemę – Subartonis. Vienbalsiai. Bet, žmonės gerieji, tam reikia padirbėti... Organizuosime talkas: su šeimomis, vaikais, su dainomis prie laužo. Mokysimės dirbti ir linksmintis, kaip tai darė mūsų protėviai...

Ką apie šitą susibūrimą galiu pasakyti aš, išpūstų ir subliuškusių, egzaltuotais ir protingais veidais dekoruotų minėjimų išauginta? Man buvo gražu. Gražu, kad dainuoja, pasakoja, prisimena, gražu atsisukus atgal, kad visiems vietos neužtenka, ir kai veidai lyg ne po darbo būtų...

Krėvė lyg gyvas darbuotūsi mumyse ir šiandien: anksčiau kūrinuose išaukštinęs dzūkus, dabar – pačiame gyvenime kilsteli juos. Atėjo žmonės pas jį kaip pas tautos kunigą, kaip pas dzūkiško taurumo išaugintoją, atėjo, kaip kad ateinama prie motinos ar tėvo kapo...

Aš nežinau, ką mums pasakytų Krėvė, jeigu dabar prabiltų. Ko jis paklaustų mūsų?

Ar tebeplaka dzūko širdis vaišingumu? Tebeplaka, tebeplaka, sakytume, širdis net apsvaigusi nuo per didelio vaišingumo – tai alutis, tai naminukė, tai dar kokia vaišė... Tebeplaka, tebeplaka, sakytume, širdis tiesiog sprogsta nuoširdžiu dzūkišku pavydu...

Jeį paklaustų Krėvė, ar gyva tautiškumo dvasia, ar Lietuvos vaikai eina vien takais dorybės, ar dirba jos naudai ir gėrybei? Eina, eina, sakytume, o daugiausia – tai šeštadieniais. Pamatytume, kaip žydi tautos žiedas „kultūrkės“ palangiais...

O gal nieko neklaustų Krėvė? Gal nè nežvilgteltų į mus, nueitų ieškoti, kuo dar tiki – prie Nemuno, Merkio. Tik duodie, kad tada labai prie Lietuvos upių tėvo nesiartintų, o kas, jeigu susigalvos į piliakalnį...

Tačiau ryžtingai žvelkime į šviesią ateitį. Kitamet Krėvei bus 107. Gal tada mes jau galėsime pasikviesti jį prie mūsų pagarbos ir atminties įsikūnijimo – paminklo. Tačiau jeigu tasai paminklas bus toks, koks jis yra dabartiniame projekte, vargu ar pajėgsime įtikinti gerbiamą rašytoją, kad tai jo paminklas.

Kaipgi tada bus su 110 – osiomis, kurių apvalainas skaičius sukviės didesnį skrajūnų pulką ne tik mūsų, bet ir iš tolimesnių kraštų? Kaipgi tada įtikinėsime vieni kitus, kad Krėvė ligi šiol gyvas mumyse, kad į užmarštį negali jo nustumti nei laikas, nei kilometrai?...

Iš tiesų, kaipgi tada?

D. Karlonaitė,

Merkio kraštas, 1988, lapkričio 26

Merkinė iš arčiau

1989 metais

Merkinės Rojaus Mizaros mokyklai, merkiniškių reikalavimu, suteiktas V. Krėvės Mickevičiaus vardas.

<...>1988 m. rudenį Merkinės apylinkės deputatų sesijoje gyventojų vardu kreipiausi dėl V.Krėvės vardo suteikimo Merkinės Mizaros vid. mokyklai ir dėl Krėvės paminklo Merkinėje. Pasiūlymui buvo pritarta. Vidurinės mokyklos vadovai parašė oficialų raštą ir pasiuntė į instancijas, nuo kurių priklausė tas sprendimas. Siuntė abejodami, nes gi anksčiau apie tai ir svajot nebuvo galima. Ilga tyla. Po kiek laiko tuometinis mokyklos direktorius J.Sviklas paklaustas sako, kad ten, viršuje, baisiai susirūpinę, kaip reaguos į tokį R. Mizaros pažeminimą užsienyje gyvenantys tautiečiai.

O ir suteikiant mokyklai R. Mizaros vardą, kažkas paleido gaudus, neva mokykla pastatyta už R. Mizaros pinigų. Pasak J. Sviklo, didžiausia rašytojo dovana buvo tušinukas, padovanotas asmeniškai direktoriui. Netrukus viename iš savo interviu Lietuvos užsienio radijui, kurį užrašė P. Karlonas, pasakiau, kad funkcionieriai baisiai pergyvena (pirmą kartą gyvenime) dėl užsienio lietuvių nuomonės ryšium su Merkinės mokyklos perkrikštijimu. Greitu laiku į Lietuvą iš už Atlanto atskriejo rašytojo H. Nagio laiškas, kurį pasirašė apie 100 lietuvių kultūros veikėjų. Jame raginama greičiau suteikti V.Krėvės vardą Merkinės vidurinei mokyklai. Ačiū Dievui, tai ir buvo padaryta 1989 m. Rugsėjo 1 – ają įvyko iškilmingos mokyklos krikštynos. <...>

Į raginimą, kad Merkinė skelbtų konkursą V.Krėvės paminklui ar jo idėjai, deputatai nesureagavo. Pirkto katę maiše. Pasirinktas iš pirmo žvilgsnio lengviausias kelias. Sako, mums rekomendavo A. Ambraziūną, tegul tas skulptorius ir daro. Juo labiau, kad jis turi „pramušamąją“ galią. Bus greičiau ir pigiau.

Deja, nei greičiau, nei pigiau, nei geriau. Ūkio direktorius A. Pautienius praėjusiais metais, po sunkios ligos, bandė paspartinti įvykių eigą asmeninių kontaktų su A. Ambraziūnu dėka, bet... skulptorius neskuba, nes jaučiasi padėties šeimininkas. Tuo geriau. Būtina naujai Merkinės apylinkės tarybai, viršaičiui skubiai skelbti idėjos

Šventiniame koncerte iš karto po V. Krėvės vardo suteikimo Merkinės mokyklai 1989 metais aktorius Tomas Vaisieta skaito „Milžinkapi“

V.Krėvės paminklui konkursą, kaupti lėšas, juo labiau, kad ne už kalną ir jubiliejus. Kad tam laikui nors akmenuką į pamatus įdėtume, ir tai gerai būtų, o juk reikia rūpintis ir V.Krėvės palaikų perkėlimu į Dzūkijos žemę. <...>

Algimantas Černiauskas

Merkiio kraštas, 1990 kovo 20 d.

1990 metais

Aiškėja, kad paminklo „pastatymas“ nėra toks jau lengvas darbas. Ateina suvokimas, kad paminklo V. Krėvei Merkinėje valdžia tikrai nepastatys, nes užsistovėjęs ir užpelkėjęs visuomenės gyvenimas, besiveržiantis pro sovietinės sistemos užtvankas, didžiuosiuose miestuose įsisuka į verpetą ir vizitai pas Lietuvos kultūros politiką formuojančius ir reguliuojančius įvairaus rango valdininkus neduoda rezultatų ne vien dėl geranoriškumo stokos. Vyksta didžiulės permainos visuomenės gyvenime ir kultūriniai dalykai nustumiami į gyvenimo šalikelę, ypač mažuose miesteliuose.

*Merkinėje susiburia iniciatyvinė grupė, besirūpinanti
pastatyti paminklą V. Krėvei Mickevičiui Merkinėje:
Algimantas Černiauskas, Alfredas Pautienius, kunigas
Algimantas Rokas Puzonas, Jonas Subačius.*

Merkinėje, arba Keli žvilgsniai į žemę

Mažų miestelių niekas neišgalvojo. Jie yra iš tikrųjų. Tačiau vargu ar jų pasiilgstame. Sodybų paežerėje ilgesys labai stiprus. Miestelių ne... Kai lekiamo automobiliu pro šalį, miesteliai atrodo tarsi smagi dekoracija. Daili, tačiau ne visada būtina. O miesteliai turi savo gyvenimus, didelius ir mažus – visai kaip didmiesčiai. Jie jau gerokai sugadinti – tipiniai namai, kartais net kvartalai. O žmonės?

Važiavau į Merkinę, į ypatingą Krėvės žemę... Mūsų visų, lietuvių, ypatingą žemę. Man tokios vietos Lietuvoje yra dvi – Kernavė ir Merkinė. Užlipi ant piliakalnio, pasižiūri Kernavėje į Nerį, Merkinėje – į Merkio ir Nemuno santaką ir... Ir kas? O šito jau neparrašysi. Čia – gal Dievo duota: arba jauti, arba ne.

<...>

Važiavau ne vien svečiuotis. Pažiūrėti Merkinės

Sąjūdis kvietė visus, gyvenančius Merkinėje, susitikti su savais, vietiniais, deputatais. Pasikalbėti – kaip gyvens toliau, kuo. Algimantas Černiauskas, vakaro organizatorius, kiek nerimavo. Ateis? Neateis? Žmonės atėjo...

– Merkinėje visi surišti su žeme, – sako Varėnos rajono deputatas, Merkinės tarybinio ūkio direktorius Alfredas Pautienius.

Žinoma, visi. Net ir tie, kurie nedirba ūkyje, bet gyvena miestišką gyvenimą, neturėdami jokio darželio, vargu ar būtų suprasti. O direktorius kviečia visus į talką – rinkti akmenų. Pasivaidena man akimirkai, kad tas akmenų rinkimas, nė trupučio proto nereikalaujantis darbas – gal būtų prasmingesnis, kilnesnis už daugelį darbų, iš kurių neišbrendame čia, Vilniuje... Bet kas važiuos?

– Pirmus metus turėsime susispausti, – dar sakė direktorius.

Susispausti, žinoma, reikės. Mums visiems – čia, Lietuvoje. Kiekvieniame mieste, miestelyje, kaime. O Merkinėi norisi daug ko – visų pirma muzikos ir dailės mokyklų.³ Ir tvarkos – asfaltuotų gatvių, su šaligatviais. Ak, Merkinė, Merkinė... Sako, dega naktimis autobusų

stotelėje laužai, užauja jaunimas, ir šiukšlių lieka. O dieną – nuo ryto iki vakaro – vis šlitinėja kas nors girtas, vakarop jau ir voliojasi. Tai tik anksčiau taip buvo, kad kiekvienas miestelis turėdavo savą kvailelį, savą girtuoklį ir savą – net nežinau, kaip mandagiau pasakius – gal populiariausią moterį. Beliko girtuokliai. Daug girtuoklių. Ir tą vakarą – kai kultūros namų salėje žmonės pusiau svajoja, pusiau planuoja, už lango – dainos, jei tik galima jas taip vadinti...

Merkinėje svečiuojosi dar tuo metu, kai nieko nežinome apie Ryžkovo ir Gorbačiovo laišką, skelbiantį beveik blokadą ne blokadą – tai bent jos vaiduoklišką išbandymą. Bet direktorius sako, kad jų ūkis degalais apsirūpinęs, užteks. Ir pavasariui, ir rudeniui. Ką ir kalbėti – man ramiau. Jei šis ūkis, mielieji, tai gal nebadausime, gyvensime, direktorius džiaugiasi – priesvoriai geri, su leukoze, regis, bėdos irgi baigėsi, bet čia pat ir perspėja: kai kur Lietuvoje jau kiaulių maras, nevažinėkime per daug po tolimus turgus...

Mes, lietuviai, eisime už Nepriklausomybę, – baigia savo kalbą deputatas direktorius, ir ramia sąžine galiu rašyti, kad plojimai tikrai nuoširdūs. Kalbai jis iš anksto nesiruošė, bet tikram šeimininkui argi sunku papasakoti, kas ūkyje darosi. Juo labiau, kad tiems, iš aukščiau, pasakoti nebereikia – jau antri metai, kai jokių tikrintojų, jokių viršininkų. O saviems nepameluosi.

Naujasis apylinkės (gal valsčiaus?) pirmininkas Pranas Balkė kalba apie tai, dėl ko ne vienam Merkinėje širdį skauda. Paminklas... Paminklas Vincui Mickevičiui – Krėvei. Pirmininkas neabejoja, kad visi merkiniečiai – už. Bet... Kur, kokioje kišenėje pinigų ieškoti? Ypač dabar. Žinau, dėl to skauda ir Algimantui Černiauskui, ir skaudės ilgai – tol, kol paminklo nepamatys. Bet ar skauda kitiems, čia, Vilniuje ar Kaune? Tiek tų paminklų statėme ir pristatėme, kai kuriuos bestatydami mirtinai susipykome. Krėvę pamiršome. Bandau įsivaizduoti, kiek žmonių Lietuvoje iš tikrųjų Krėvę skaitė, kiek jį suvokė – nežinau. O kaltas – kas? Nesakykime, kad mokykla ir vadovėliai. Kas norėjo – rado sau ir Putiną, ir Vaižgantą, ir Krėvę, rado ir tuos, kurie buvo net vadovėliuose nutyliami.

Kunigas Rokas Puzonas... Kas bent kiek domėjosi Lietuvos nepriklausomybės kova dar prieš Sąjūdį – žino ir šitą pavardę. Rokas Puzonas dabar Merkinėje... Pavyko jums, jaunieji Merkinės gyventojai. Kai kunigas kalbėjo – tai užėina į kiekvienus namus.

Kai kalbasi su jaunimu – tai atvirai apie viską. Jei miestelio jaunimą jėga bandys varyti į rekrūtus, rengiasi skambinti varpais. Juodžiausią naktį. Taip, kad visi matytų, atbėgtų. Mano, kad taip galėtų daryti visa Lietuva.

Didžiausia Merkinės puošmena – piliakalnis – ir didžiausia jos bėda. Lipau laipteliais, tarsi ir naujais, ir mačiau: kliba. Mačiau ir brūzgynus, grasinančius piliakalnį užgožti. Žinau: jam tvarkyti pinigų jau daug įdėta, ir dar reikės. Talkų taip pat. Tačiau tų pinigų – iš kur?

Merkinei, žinoma, pinigų reikėtų iš visos Lietuvos. Visiems mažiems miesteliams linkėčiau naujo gyvenimo – o Merkinei ypač. Jį atneštų nauji moteliai ar viešbutukai, festivaliai, parodos, dar kas nors. Prekiaujama, žinoma, ne viskuo. Bet ir ne viską būtina dovanai dalinti. Juo labiau – leisti iš lėto nykti.

<...>

Gintarė Adomaitytė

Šiaurės Atėnai, 1990, kovo 25

A. Pautienius ir skulptorius A. Ambraziūnas su žmona ant Merkinės piliakalnio 1990 metais

1990 metais

Pirmajame iniciatyvinės grupės posėdyje išrenkamas organizacinio komiteto pirmininkas. Merkinės liaudies deputatų tarybos pirmininkas P. Balkė pasiūlo į pirmininko pareigas A. Černiauską, bet šis atsisako, motyvuodamas, kad šioje situacijoje žymiai naudingiau būtų pirmininku rinkti A. Pautienių, Merkinės tarybinio ūkio direktorių, Varėnos r. liaudies deputatų tarybos narį. Iniciatyvinė grupė pradeda savo veiklą. Pirmuosius įnašus padaro Merkinės tarybinis ūkis, „Nemuno“ kolūkis (pirmininkas J. Baranauskas).

V. Krėvės stovės Merkinėje

1992 metais sukanka 110 metų nuo V. Krėvės gimimo Subartonių kaime. Šiai datai, jeigu spėsime, kartu ir šviesiam mūsų kraštiečio atminimui šalia jo apdainuoto piliakalnio, kitame Stangės upelio krante, norime pastatyti paminklą. <...>

Tam tikslui pasiekti gyventojai išrinko komitetą, kuris rūpintųsi projektavimu bei statyba, kauptų lėšas, organizuotų iki galo visus darbus. Kreipsimės į įvairių įstaigų, kolūkių, organizacijų žmones dėl lėšų. <...> rinksime aukas kolektyvuose, žmonių susibūrimo vietose, organizuosime garsių tautiečių labdaros koncertus, kviesime į talkas visus, kas tik galės.

Jau turime pirmus rublius, gautus iš Merkinės žmonių, taip pat iš buvusių Merkinės gimnazijos I laidos absolventų. Kviečiame aktyviai prisidėti gyventojus, kad jūsų vaikai ir anūkai galėtų didžiuotis: mano tėvai, seneliai statė V. Krėvei paminklą.

Mokinio duota 20 kap. moneta kartu bus garantija, kad jie tos vietos tikrai neteš. <...>

Kviečiame visus tautiečius, geros valios žmones padėti mūsų geranoriškuose darbuose. Iš anksto dėkojame.

Alfredas Pautienius,

Komiteto pirmininkas.

P.S. Honorarą prašau pervesti

į V. Krėvės paminklo Merkinėje statybos komiteto sąskaitą.

Merkio kraštas, 1990 rugsėjo 29

1990 metais

Subartonyse apsilanko

O. Krėvaitė – Mošinskienė, lydima prof. A. Zalatoriaus.

*A. Černiauskas, J. Kazlauskas, O. A. Krėvaitė- Mošinskienė,
V. Kisielienė, prof. A. Zalatorius Subartonyse 1990 metais*

1990 metais

Albina Šiupinienė su vyrų pulkuciu:

*kun. Vaclovu Aliuliu, Vytautu Bogušiu, Juozu Dringeliu –
sukvietė vilniečius į labdaros vakarą Vilniuje.*

„Broliai, sesula, jei girdzi”

Mūs ciek daug, kas trečias žengsnis vis dzūkas...

Ale dar tep nebuvo, kad jei reikia, visi krūvon nesubėgt ir vienas kitam nemačyt. Pernai gruodzin užgirdi, kad Merkinėn kecina paminklų Vincu Krėvei pastacyc, sulėkėm pirmiausia mes karšči, unaravi ir supracingi Vilniaus dzūkai ir padarėm pradzių. Ba 1992 – ais mokytam Subartonių žmogu suveis 110 metų, kaip gimis. Ale kad po šiai dienai neišpildzytas Jo noras... Prašytau, jei knieci sužinoc, širdin

Sl. Nr.	Vardas, pavardė	Pažei go s	Įrašo schema	Parašas
1.	Vaclovas Aliulis	Knigas, „Katalikų pasaulis“ leidykla Lietuvių	100 rub	Aliulis
2.	Yuras Naitkeničius	Vilniaus universiteto Pedagogijos k. lektorius	100 rub	Šešys
3.	Albina Paulauskienė	Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedros profesorė	100 rub	Paulauskienė
4.	Starys Stačiokas	Vilniaus universiteto Teisės fakulteto docentas	50 rub	Stačiokas
5.	Vidmantas Žiemelis	Lietuvos Respublikos Tėvynės apsaugos tarnybos departamentas, Tautinių politikos departamentas	25 rub	Žiemelis
6.	Antanas Almoničius	NTD prie Generalinės prokuratūros Vilniaus skyriaus vyriausiasis tardytojas	50 rub	Almoničius
7.	Vadas Motiejūnas	Lietuvos pabrėžiamųjų sekretorius	50 rub (51)	Motiejūnas
8.	Vidmantas Šimulionis	Lietuvos kultūros fondo pirmininkas	Prisakymas	Šimulionis
9.	Valdas Šerhaviuskis	„Lietuvos ardo“ Lietuvos šyp. vadybos	50 rub	Šerhaviuskis

Vakaronės aukų lapo fragmentas

insidėc ir kiciem paporyc, ku 1948 01 18 iš svečimos šalalės V. Krėvė rašė: „Aš nenoriu mirti Amerikoje, tik Lietuvoje. Man dabar vienintelė svajonė, kad miręs būčiau palaidotas tose pačiose kapinėse, kur palaidoti mano Tėvai“.

Dzievuliau brangiausias, apšviesk razumų visų dzūkų – kokiam cik krašti jie bebūt! Atcimykim gimtų Dzūkijų ir visi pulkuciu, kap Vilniaus dzūkai užpėnai ėmį krutėc, cikrai prisdėkim ir visų dzyvui ne cik pastacykim savo slauniausiam sūnui paminklų, bet paragykim ar pacys Jį parvežkim Namopi. Ciktai, jei dar girdzi, trūksta tų pinigų... Prašymas insitėmyc ir suciktam dzūkui pasakyc: sąskaitos Nr.000700482 Varėnos agropromoninis bankas, V. Krėvės paminklui.

Tai parodzykim gerų (dzūkiškų!) širdzi.

Albina Šiupinienė su vyrų pulkuciu: kun. Vaclovu Aliuliu, Vytautu Bogušiu, Juozu Macevičiumi, Česlovu Nenartavičiumi, Stasiu Stačioku, Ignu Uždaviniu, Valdu Vasiliausku, Vidmantu Žiemeliu... Dar galo nemacyc...

P. S. Ir nedzūkai laukiami – svarbu V. Krėvė širdyje turį!

Vakarinės naujienos, 1990, lapkričio 15 d.

1990 metais

ieškant lėšų ir paramos teko daugelį kartų minti Kultūros ministerijos slenksčius. Tuometinis Dailės skyriaus viršininkas Viktoras Liutkus, matydamas mūsų tuštokas kišenes ir bevaises pastangas beldžiant į aukštų kabinetų duris, pasiūlė susitikti su skulptoriumi Petru Mazūru. Ne mūsų emocionaliai išsakyti troškimai, kurie nebuvo paremti pinigais, o pagarba V. Krėvei gerbiamą skulptorių paskatino pažadui sukurti paminklą. P. Mazūras profesionaliai išaiškino elementarią tiesą, kad lengviausias etapas – pačios skulptūros pastatymas. Sunkiausias etapas skulptūros idėja, o daugiausia darbo ir lėšų pareikalaus pačios skulptūros gimimas: maketas, bronzos liejimas, granitas ir t.t., pranašišškai sakydamas, kad kai skulptūra bus sukurta ir atlieta, pastatyti ją valdžia pinigų duos...

„Aš nenoriu mirti Amerikoje”

Ukrainiečių dailininkas ir režisierius A. Kostinskis stovi ant Merkinės piliakalnio netekęs žado ir žiūri į vasaros migloj ištirpstantį slėnį, kuriame tarsi žaltys Merkys vingiuoja ir neria į Nemuno bangas. Tada įsitikinau žodžių teisingumu, kad gražiau už pačią gamtą tegalīs būti žmogus, besigrožintis ja. Tylėjome ilgai. Po to mėginau jam aiškinti, koks gražus tas slėnis, kai saulė leidžias vakarais, kada Merkys, tarsi kovas, žiaurias kovas atminęs, krauju pasrūva, o baltas debesėlis danguje lyg angelas parimęs tyliai meldžias: ramybės Dievo žemei ir žmonėms. O jis pasakė: „Aš pirmą kartą matau tokią dangaus, vandens ir žemės harmoniją. Tai pasaka“.

Deja, ta pasaka labai trumpa, ir šnekos krypsta, kad štai tas kaimas toluomoje – Česukai – beveik jau be žmonių, kad Nemunas, kur su Merkiu sueina, – verda, kunkuliuoja, verpetuose sukas srutos, šiukšlės ir mazutas.

1990 m. piliakalnio aplinka buvo aptvarkyta: padaryti nauji laiptai, takai, šaltinėlių pamėginta sugrūsti į asbestcementinį vamzdį. Apie 30 tūkstančių rublių tai kainavo, o kai pasižiūri iš arčiau – pamatai gyvą V. Kudirkos „Tilto“ iliustraciją. Gyvi ir gajūs Kruglodurovo palikuonys jau seniai pralenkė savo protėvių sugebėjimą – daryti ką nors,

kad tik nieko nepadarius, o pinigus praganius. Bet ką gi, piliakalnis, nors ir žaizdotas, dar stovi (apačioje tekantis Stangės upelis 2/3 piliakalnio nusinešė į Nemuną).

<...>

1990 metais Merkinės miestelio gyventojų susirinkime buvo sudaryta iniciatyvinė grupė dėl V. Krėvės paminklo Merkinėje. Pradėta rinkti lėšas. Lapkričio mėnesį Vilniaus dzūkai susirinko į vakaronę, sueiga, skirtą V. Krėvės „tikram prisiminimui“ „Žinijos“ lektoriume.

Vakaro staigmena buvo gyvas V. Krėvės balsas, įrašytas į magnetofono juostą, kurią pateikė literatūrologas A. Zalatorius. Šis įrašas buvo padarytas „Amerikos balso“ radijo laidoje, skirtoje rašytojo 70 – mečiui. Virpančiu iš susijaudinimo balsu rašytojas sakė, kad tai jam nėra maloni šventė, kadangi esąs toli nuo Tėvynės. Ir nors toje šalyje, kur jis gyvena, negresia pavojus žmogaus laisvei ir gyvybei, visos jo mintys, gyvenimas – Lietuvos skausmuose ir varguose.

Vakaronėje dainavo P. Zalansko dukros Birutė ir Marija su visa gražia savo šeimyna. Nuskambėjus dzūkiškoms dainoms, pasakoms, vakaro pabaigoje buvo renkamos aukos V. Krėvės paminklui Merkinėje – kiek kas galėjo, tiek tas davė. Surinkta 1000 rublių ir įteikta svečiams iš Merkinės – kunigui R. Puzonui, A. Pautieniui ir A. Černiauskui. Per tą laiką gerbiami žmonės ir įvairios organizacijos suaukoko apie 40 tūkstančių rublių. P. Mazūras apsiėmė atlikti šį užsakymą. Paminklas stovės netoli rašytojo apdainuoto piliakalnio. Tačiau tam reikia žymiai daugiau lėšų. V. Krėvės atminimas neturėtų būti tik mūsų – žmonių iš provincijos – reikalas. Poetas S. Geda, grįžęs iš Amerikos, kalbėjo, kad V. Krėvės palaikus į Lietuvą ant pečių, pėstute parsineštų. Gražiai, jaudinančiai pasakyta. O kitais metais jau 110 metų jubiliejų švėsimė...

Gerbiami žmonės Vyriausybėje, Rašytojų sąjungoje, Mokslų Akademijoje, gal jau metas būtų įsteigti kokį komitetą V. Krėvės atminimui įamžinti ir jo valią įvykdyti. „Aš nenoriu mirti Amerikoje, tik Lietuvoje. Man dabar vienintelė svajonė, kad miręs būčiau palaidotas tose pačiose kapinėse, kur palaidoti mano Tėvai.“ 1948.01.18. Iš V. Krėvės laiško.

Tad ne į Vilniaus Rasas, gerbiamieji, (o tokius ketinimus teko patirti ne iš vieno garsaus vyro lūpų), o į tėviškę, prie Tėvų.

P. S. Neseniai kunigas R. A. Puzonas gavo A. Zalatoriaus laišką.

Grižęs iš JAV, A. Zalatorius atvežė Krėvės dukros auką paminklui – 100 JAV dolerių. Tad ir mes savo kuklų honorarą skiriame paminklo statybai. Sąskaitos Nr. 000700482 Varėnos agropramoninis bankas, V. Krėvės paminklui.

Algimantas ir Mindaugas Černiauskai
Dienovidis, 1991, spalio 18 d.

1991 metais

iniciatyvinė grupė svajoja paminklą V. Krėvei pastatyti prie piliakalnio, dešiniajame Stangės upelio šlaite, sutvarkant piliakalnio aplinką ir prieigas. Architektas Albertas Mazūras ir skulptorius Petras Mazūras paruošia įdomų projektą su amfiteatru, panaudodami šaltinio, ištekančio iš šlaito vandenį. Vanduo turėtų tekėti iš po paminklo, simbolizuodamas V. Krėvės skelbiamų idėjų gyvybingumą ir nučiurlenti akmeniniu taku į Stangę. Ieškodama lėšų iniciatyvinė grupė kreipiasi į įvairias žinybas. Kadangi piliakalnis ir jo aplinka – valstybės saugomas objektas, kreipiamasi ir į Kultūros paveldo departamentą su prašymu prisidėti prie projekto, nes statant paminklą atsiveria galimybė pavyzdingai sutvarkyti piliakalnį ir jo aplinką, o ateityje sukurti nedidelį poilsio parką merkiniškiams ir gausiems Merkinės svečiams. Merkiniškiai organizuoja talkas, tvarkydami piliakalnį ir jo aplinką.

Kęstučio Labanausko laiško A. Černiauskui ištrauka.

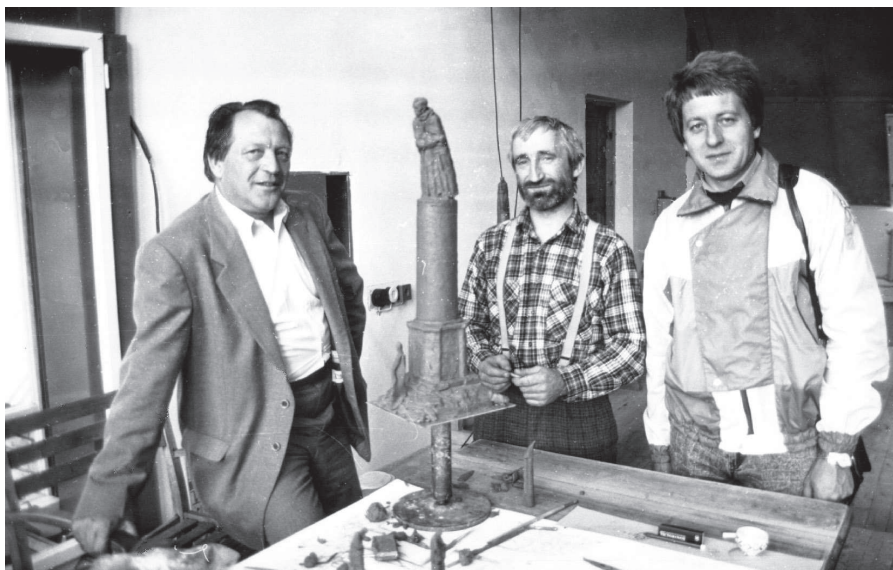
1992 02 08

„<...> Deja, patikėkite, jog mano pastangos buvo dedamos kaip įmanoma, tačiau kol kas ir departamento, kuriame dirbu, ir LKF fondo, kurio valdybos pirmininko pavaduotoju tebesu, linijomis liko bevaisės. Tai nulėmė kaip bendra blogėjanti Lietuvos ekonominė būklė, negailestingas privatizacijos bumo spaudimas kultūrai ir pastarosios atstovų dabartinis pasimetimas, taip ir subjektyvūs fatališki sutapimai, kurių plačiau neaiškinsiu, nes jų nuotaikos atsispindi paskutiniajame „Dienovidyje“

(Nr.6, p.6 „Žmonės ir paminklai“) <...> Taigi paskendusiams tarp tų intrigų, neaiškumų ir žinybiškumo ar asmeniško priešiško vadovams, kaip departamento, taip LKF, kol kas nepavyko įrodyti šių klausimų svarbos ir neatidėliotinum. Tačiau vilčių nepraraskime. <...>“

1992 metais

organizacinis komitetas vilčių nepraranda. A. Pautienius ir A. Černiauskas, intensyviai ieškodami lėšų, toliau klebena įvairių žinybų, įstaigų ir organizacijų duris. Pastovi pinigų devalvacija, jų perkamosios galios nuvertėjimas, nespėjus juos surinkti, verčia skubėti. Akmens pirkimas, akmentašio darbo apmokėjimas, metalo įsigijimas... Mums pasisekė, kad skulptorius P. Mazūras pasireiškia ne tik kaip kūrėjas, bet kaip dar vienas organizacinio komiteto narys. Be jo didžiulių pastangų ir organizacinių sugebėjimų kuriant skulptūrą, kažin ar būtumėm sugebėję užbaigti apsiimtą darbą.

A. Pautienius, P. Mazūras, J. Subačius skulptoriaus dirbtuvėse
Vilniuje apžiūri vieną iš skulptūros V. Krėvei variantą 1993 m.

*Merkiniškiečiai po koncerto, kuriame buvo renkamos aukos
V. Krėvės paminklo pastatymui Merkinėje 1992 m.*

Lietuvos kultūros fondas Šventųjų Jonų bažnyčioje surengė labdarinę koncertą, kuriame grojo Lietuvos simfoninis orkestras, diriguojamas Gintaro Rinkevičiaus, ir dainavo choras „Ažuoliukas“. Renkamos lėšos Dzūkų kultūros draugės susirinkime Alytuje, labdaringame koncerte Merkinėje. Varėniškiai surengė koncertą Varėnos kultūros namuose, kuriuose grojo viso rajono kaimo kapelos, dainavo dainininkai, sukosi poros.

Merkinės dekanas kunigas Rokas Algimantas Puzonas net per mišias rinko aukas paminklui, o blokados metu asmeniškai kelis kartus finansavo kelionę į Vilnių. Reikia pažymėti, kad net organizaciniams reikalams paminklo pastatymo komitetas neišleido nė vieno paaukoto rublio ar „vagnorkos“.

Paminklo pastatymo komitetas sukuria prašymą – pasiūlymą organizuoti platesnį V. Krėvės 110 – ujų metinių pažymėjimą, paremti paminklo pastatymą ir eilinį kartą vyksta į Vilnių pas tuometinį Kultūros ir švietimo ministrą Darių Kuolį. Po kiek laiko buvo gautas Kornelijaus Platelio, Lietuvos kultūros ir švietimo ministro pavaduotojo, atsakymas. Jis atspausdinamas laikraštyje „Merkių kraštas“ su redakcijos komentaru.

V. Krėvės – Mickevičiaus 110 – osios metinės

Ruošiantis paminėti žymaus lietuvių rašytojo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės Ministro Pirmininko ir Vytauto Didžiojo universiteto profesoriaus Vinco Krėvės – Mickevičiaus 110 – asias gimimo metines, Lietuvos dailininkų sąjunga numato surengti jam skirtą ekslibrių konkursą ir meno kūrinių bei iliustracijų parodą Krėvės padavimų ir legendų tematika.

Lietuvos rašytojų sąjungoje sudaryta speciali komisija numato rašytojų palaikų perkėlimo į Lietuvą ir kitokius jubiliejinius renginius. Bibliotekose bus rengiamos rašytojo kūrybos parodos.

Kornelijus Platelis

Lietuvos kultūros ir švietimo ministro pavaduotojas

Redakcijos prierašas. Gerb. K. Platelis pateikė informaciją apie renginius, skirtus V. Krėvės – Mickevičiaus jubiliejui. Gražu! Bet nė žodeliu neužsiminta apie lėšas, kuo skubiau reikalingas paminklui pastatyti, aplinkai ir kitiems reikalams. Organizacijų, įmonių ir pavienių žmonių paaukotų pinigų maža. Manoma, kad visiems darbams prireiks apie 500 tūkst. rublių, gal ir daugiau. Kol kas beviltiškai po Respublikos instancijas vaikštinėja merkiniškiai – V. Mickevičiaus – Krėvės atminimo įamžinimo iniciatoriai.

Šis reikalas buvo apsvarstytas praėjusioje rajono tarybos sesijoje. Ji prasidėjo pinigų rinkliava. Deputatai, apylinkių tarybų pirmininkai, viršaičiai ir kiti posėdžių dalyviai paaukojo 1103 rub., o rajono valdybos ir tarybos aparato darbuotojai, mokant atlyginimus, 1932 rub. Vėliau į deputatus kreipėsi paminklotvarkos sektoriaus vedėja V. Lazdinienė ir dzūkų kultūros draugijos narys A. Černiauskas. Pastarasis siūlė rajono tarybos deputatams oficialiai kreiptis į Lietuvos Respublikos AT nuolatinę komisiją, Vyriausybę, kitas instancijas prašyti skirti lėšų. Vien paminklo postamento pastatymas kainuos 20 tūkst. rub. Kur dar kiti didieji darbai? Deputatai pritarė minėtam A. Černiausko pasiūlymui. Jie neprieštaravo ir tuomet, kai A. Černiauskas pasiūlė sudaryti rajono atstovų komisiją, kuriai turi vadovauti (būtinai!) pats tarybos pirmininkas B. Kleponis. Jis dažnai į Vilnių važinėja, su aukštais pareigūnais susitinka. Gal pavyks greičiau išjudinti ir lėšų skyrimo klausimą. Komisija buvo patvirtinta. Jos narys – ir valdy-

tojo pavaduotojas J. Semsė. Gal J. Semsė pasistengs, kad Merkinėn, deputato B. Sakalausko žodžiais tariant, nebūtų pasiūsti statybų darbininkai, kuriuos... kastuvai nešioja.

Garbiojo rašytojo paminklui pastatyti iš rajono biudžeto paskirta 100 tūkst. rublių. Vieningai deputatai parėmė kultūros, švietimo ir sporto skyriaus vedėjo J. Lankelio siūlymą skirti 115 tūkst. rublių V. Mickevičiaus – Krėvės namo – muziejaus Subartonyse remontui.

Dar daug pinigų reikia. Ar aukosite, varėniškiai?..

Merkių kraštas, 1992, balandžio 11 d.

1992 metų gegužės mėnesį

telefoninis skambutis iš Lietuvos rašytojų sąjungos kviečia priimti Merkinėje rašytojus Petrą Dirgėlą, Vytautą Martinkų ir prof. Albertą Zalatorių. Jų žodis turi tapti lemiamas, renkantis V. Krėvės perlaidojimo vietą: Subartonyse ar Vilniuse?

*P. Dirgėla, prof. A. Zalatorius, V. Martinkus ir V. Kisieliene
Subartonių kapinėse 1992 metais*

Vincas Krėvė grįžta į tėviškę

1882 m. spalio 19 dieną Subartonyse gimė Dainavos krašto dainius Vincas Mickevičius – Krėvė.

Praėjo 110 metų. Ir sugrįžta į tėviškę dainius, sukūręs tiek daug romantiškų Lietuvos praeities vaizdų. Sugrįžta pro senuosius Dainavos kryžius, pro legendinį Gilšės ežerą. Nauja žmonių karta gyvena šioje žemėje, bet ji žino senąsias poringes ir sakmes, kurias užrašė Vincas Krėvė. Nepamiršo subartoniškiai ir nostalgiskų jo žodžių, išstartų tolimojoje Filadelfijoje: „Aš nenoriu numirti Amerikoje“... Susirūpinę rašytojai – Petras Dirgėla, Albertas Zalatorius, Vytautas Martinkus. Kaip sutiks Subartonyse savo dainių? O ramina juos Vinco Krėvės namo – muziejaus saugotoja Veronika Kisielienė. Ji žino, kaip sugrįžta žmogus į savąją tėviškę, nes pati parbėgo čionai iš Sibiro, iš Stalino lagerių.

Grįžta Vincas Krėvė į kuklias Subartonių kapinaites, ir sutinka čia jį ne granito plokštės, ne brangus monumentas, o mediniai kryžiai ir medinis, baltai dažytas paukštelis, seniai, seniai nutūpęs ant kryžmės. Ir žmonės, ir kryžiai, ir tas pagonybės laikų paukštelis žiūri į senąjį Subartonių kaimą, kurio taip ilgėjosi Vincas Krėvė, būdamas svetimuose kraštuose.

Šalcinis, 1992, Nr. 4 – 5, spalio

1992 metais

subartoniškiai, laukdami visam laikui grįžtančio V. Krėvės, pastatė koplyčią Subartonių kaimo kapinėse. Koplyčių projektavo Zigmas Kindaris, sukirsti ją talkino Jonas Jazukevičius ir Jonas Kvaraciejus, o kapinėse pastatyti padėjo visas kaimas. Vietą kapinėse parinko tuometinis Merkinės dekanas kunigas Juozas Matulaitis⁴. Medieną koplyčios statybai parūpino Dzūkijos nacionalinis parkas, kuriam tuo metu vadovavo Jonas Karalukas.

Subartonių kapinėse iš JAV perlaidojami V. Krėvės ir jo – žmonos Onos Marijos palaikai. (V. Krėvės palaikų ir archyvų perkėlimo reikalais rūpinosi Ona Krėvaitė, Albertas Zalatorius ir Kostas Astrauskas. Vėliau prisijungė Rašytojų sąjunga, Mokslų Akademija, Kultūros ir švietimo ministerija, Lietuvių fondas.)⁵

Sugrįžo Aras

Krėvė pažįstam tik truputį. Be jo nebus Atgimimo Dzūkijoje ir Lietuvoje. O jis jau pareina.

Iš tolimosios Amerikos, iš Filadelfijos valstijos pagaliau sugrįžo jo palaikai. Šiomis dienomis Lietuvoje skamba V. Krėvės vardas, pritildęs rinkimų aistras, privertęs suklusti politikos greitakalbius. Į gimtąją žemę grįžo Tremtinys. Urną su tėvo ir motinos palaikais parlydėjo dukra Ona Aldona Krėvaitė – Mošinskenė.

<...>

Bunda mūsų atmintis. Palaikai penktadienį buvo parvežti į Vilnių, o šeštadienį į Merkinę. Ir Valkininkuose, ir Varėnos senamiestyje, ir Perlojoje stovėjo mokiniai su žvakelėmis ir gėlėmis. O Merkinėje Tremtinio laukė didžiulė žmonių minia. Palaikai buvo pašarvoti bažnyčioje. Sovietiniais laikais stipriausiu balsu kvietusioje gerbti atminimą. Giedojo bažnyčios choras, skambėjo himnas. Laidotuvių dieną gedulingas mišias laikė vyskupas Juozas Matulaitis.

Žmonės niekada nežino, kiek jų yra. Šiek tiek save nužvelgė Baltijos kelyje, laisvės mitinguose ir dabar mažoje Merkinėje. Palaikus į Subartonis lydėjo gedulingas kortežas, o lydinčiųjų srautas siekė horizontą.

Atsigulė „amžinam poilsiui šalia savo tėvų ir protėvių Subartonių kapinyno“, kaip viename laiške pageidavo. Visų arų Aro laisvės siekius ir kančias priminė aktorius T. Vaisieta. Prie kapo duobės kalbėjo Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pavaduotojas B. Kuzmickas, literatūrologas A. Zalatorius, Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininkas V. Martinkus, Mokslų Akademijos prezidentas B. Juodka, laikinai einantis VDU rektoriaus pareigas V. Kaminskas, Varėnos tarybos pirmininkas B. Kleponis.

Padėkos žodį už rūpestį tarė Ona Aldona Krėvaitė – Mošinskienė. Lietuvos sūnų paskutinėje kelionėje lydėjo Varėnos tremtinių ansamblis ir choras. O didžiausias mūsų troškimas – V. Krėvės dvasia, be kurios mes, iš imperijos ištrūkę, negalėsime naujai gyventi ir laisvai mąstyti.

Aloyzas Tendzegolskis

Merchio kraštas, 1992, spalio 21

1994 metais

P. Mazūras baigia kurti paminklą V. Mickevičiui – Krėvei gana ilgas. Parėmus Lietuvos kultūros ministerijai, paminklas pastatytas ir atidengtas birželio 24 d. prie V. Krėvės – Mickevičiaus vardo mokyklos.

Bažnyčioje mišias koncelebravo Kaišiadorių vyskupas, jo ekselencija J. Matulaitis, padėkojęs „geriesiems merkiniškiams, kad moka pagerbti mūsų tautos švyturius“. Paminklo pastatymo organizacinio komiteto pirmininkas A. Pautienius savo kalboje priminė, kad merkiniškiams teko nueiti kryžiaus kelius, kol paminklas buvo pastatytas. Pasidžiaugė, kad prie šio paminklo ateis ne tik mūsų vaikai, bet ir anūikai. Šventėje dalyvavo Lietuvos kultūros ministro pavaduotojas A. Balčiūnas, Prezidento patarėjas profesorius A. Gaižutis, Seimo narys J. Dringelis, A. Šiupinienė, aktorius T. Vaisieta ir daug kitų garbių svečių. Įspūdingą ir įsimintiną kalbą pasakė profesorius A. Zalatorius, priminęs, kad „<...> mums reikėjo Jūsų praeityje, reikia ir šiandien – maištingo, drąsaus, savarankiško, o svarbiausia – pažįstančio žmogaus tuštybę ir didžiadvasiškumą. Kad Jūs toks iš tikrųjų buvote, rodo ir Jūsų sugrįžimo kelias – jis eina ne valdžios koridoriais, nesvarbu, kokia valdžia jais tuo metu vaikšto, o Jūsų gimtųjų apylinkių takeliais, kurie veda tiesiai į žmonių širdis ir kuriems tos širdys niekuomet neleis užželti.“

2006 metų birželio 6 dieną

į Subartonių kaimo kapines iš JAV perlaidojama O. Krėvaitė – Mošinskienė. Urną su pelenais, vykdydami velionės valią, iš Filadelfijos parvežė jos vyro sūnėnas Aleksandras Markauskas su žmona Giedre.

Palydint O. A. Krėvaitę - Mošinskienę į Subartonių kapines 2006 m.

*Subartonių kaimo giedoriai, sutikę ir palydėję
O. A. Krėvaitę - Mošinskienę 2006 m.*

**Černiausko kalba, pasakyta perlaidojant
O. Krėvaitę – Mošinskienę jos tėvo gimtinėje,
Subartonių kaimo kapinėse.**

Tokios yra pagrindinės V. Krėvės grįžimo į gimtąją žemę datos. Istorikai savo veikaluose remiasi datomis kaip kertiniais įvykių akmenimis. Datas įtvirtina veiksmai ir įvykiai, tačiau gyvenimas gražus ne datomis, o įspūdžiais, mūsų patirtais jausmais, kurie gimsta mūsų sielose ir užpildo mūsų gyvenimus.

1958 m. mūsų šeima grįžta iš Sibiro tremties. Vieną gražią dieną su dviem broliais, iš kurių vienas užaugo Lietuvoje svetima pavarde ir kasdien įtikinėjamas, kad jo tėvai yra liaudies priešai, ir vyriausiu, kuris šešerių iškeliavo su tėvais į tremtį, išėjome pėsčiomis į tolumoje dunksančius laukus. Man penkeri metai, aš nemoku lietuvių kalbos ir neturiu supratimo, kur mes einame. Įdienojus pasiekiamo giraitėmis apsuptą kalnelį. Netikėtai ištariu keistus žodžius, kuriuos man broliai priminė po daugelio metų: „čto to mnie zdieš nojiet sierdze“ (kažkodėl man čia maudžia širdį). Tai buvo mūsų sodybos vieta, tai buvo sodas, kurio obuolių aš niekada neragavau, tai buvo užžėlę tėvų numinti takai, kuriais aš niekada nevaikščiojau, tai buvo akmenimis ir šiukšlėmis užaklintas šulinys, bet tą akimirką jie prabilo į mane...

1990 m. amžinatilsį prof. Albertas Zalatorius mus, grupelę merkiniškių, besirūpinančių paminklo Krėvei pastatymu Merkinėje, pakvietė į susitikimą Subartonyse su O. Krėvaite. Profesoriaus liudijimu tai buvo ypač jaudinantis susitikimas. Čia O. Krėvaitė susitiko su tuometine rašytojo memorialinio muziejaus prižiūrėtoja, savo pussesere Veronika Kazlauskaite – Kisieliene ir pusbroliu Jonu Kazlausku. Ne visada žmogaus atmintis atkuria įvykius, jų seką ar nuotaikų kaitą. Žiūrėdamas į tos dienos susitikimo su O. Krėvaite fotografijas, išvydau neįtikėtiną žmogaus nuotaikos pasikeitimą. Pirmieji jos žingsniai Subartonių sodybos takeliu. A. Zalatorius, lydintis ją kelionėje ir neatitraukiantis nė per žingsnį, išmintingai žengia į šalį ir palieka ją vieną ant tėviškės tako. Viešnia tarsi pasimeta praradusi kelionės atramą ir sustingsta nerimastingame laukime... Staiga visa tai, ką į Subartonių žemę pasėjo jos protėviai, visa tai, ką savo darbuose ir šventėse išdainavo šio kaimo žmonės, visa tai, ką apie šį kraštą parašė Didysis Dzūkas, jos tėvas – Krėvė, plūsterėjo į ją, persmelkė kiekvieną jos

kūno laštele. Jos veidas nušvito, išsilygino gausios gyvenimo raukšlės, akyse suspindėjo tolimos jaunystės aidas, rankos pakilo, tarsi priimdamos šios žemės palaiminimą, ir susijungė akimircai bežodėje maldoje, padėjo už galimybę pajusti... Nepamirštamas susitikimas, kaip ir šis, paskutinis.

Pentadienį į Subartonių kaimo amžino poilsio vietą sugrįžo Tremtinė. Aš drąsiai vartoju šį žodį, kalbėdamas apie tuos, kurie pasitraukė į Vakarų, bėgdami nuo komunistinio teroro, ir tik iš tolo galėjo mylėti savo tėvų kraštą. Neduok, Dieve, niekam tokios patirties... Ir Dieve duok, kad kuo ilgiau mumyse gyventų tas vėlių kalnelio suvokimas, kurį V. Krėvė įdėjo į „Bedievio“ Vainoraus lūpas: „Betgi aš vis juntū, kad ten kažkas gyvena, ir gana. Tenai ir kryžius, ir tasai, rodosi, gyvas. Tik gyvybė ten kitoniška, rami, ne tokia kaip žmonių tarpe. Sėdi ten žmogus, ir vis rodosi, kad štai, štai vienas akimirksnis – ir tu sužinosi didelę didelę paslaptį, ir būsi tokis pat ramus. Neberūpės tau tada nei javai, nei gyvuliai, nei bitės.“

Algimantas Černiauskas,
Dzūkijos nacionalinio parko
Merkinės lankytojų centro vedėjas

¹ A. Zalatorius *Literatūra ir laisvė, Baltos lankos, 1998, p. 192*

² *Tuo metu buvo tik skulptoriaus A. Ambraziūno paruoštas maketas, idėja, kuri buvo nepriimtina nei merkiniškiams, nei O. Krėvaitei – Mošinskienei, nei daugeliui kitų.*

³ *Skelbdamas V. Krėvės atminimo įamžinimo Merkinėje programą išsčiau ir siūlymą Merkinėje įkurti Dailės ir muzikos mokyklą. Šią mintį salėje buvusi grupelė klakerių sutiko priešišškai, audringai sūkaudami apie kombikormą ir tuščias krautuvinių lentynas. A. Pautienius atsistojo, nutildė grupelę pasipiktinusių „piliečių“ ir pareiškė: „Taip, tokios mokyklos reikia ir aš, kaip rajono tarybos narys, padarysiu viską, kad ji būtų įkurta“. A. Pautieniaus pastangomis Varėnos muzikos ir dailės mokyklos skyrius Merkinėje buvo įkurtas 1990 metais*

⁴ *1989 metais Juozapas Matulaitis konsekruotas vyskupu. Paskirtas Kaišiadorių vyskupijos apaštališkuoju administratoriumi.*

⁵ A. Zalatorius *Literatūra ir laisvė, Baltos lankos, 1998, p. 40*

Publikaciją parengė
Algimantas Černiauskas